

DUBLĂ SUBORDONARE. SUBALTERNITATE ÎN PLATFORMA LUI MICHEL HOUELLEBECQ

Gabriela VIERU & Bogdan VIȘAN

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, Facultatea de Litere
Alexandru Ioan Cuza University of Iași, Faculty of Letters
E-mail: visanobogdan@gmail.com, gabrielavieru1204@yahoo.com

DOUBLE SUBORDINATION: SUBALTERNITY IN MICHEL HOUELLEBECQ'S PLATFORM

Abstract: In this paper we explore the exploitation and the discrimination of the feminine other portrayed in contemporary literature as figure of subalternity in the current neocolonial context. Taking into consideration the logic of modernity and that of coloniality as intrinsically interlinked, and the problematics of speaking and acting as a racialized and, at the same time, sexualized woman in the sex industry, we intend to analyse Michel Houellebecq's Platform from the vantage point of Subaltern Studies in order to showcase how the feminine condition becomes a problem of consciousness and visibility, and how the exploitation of the feminine other is being deepened in a neocolonialist narrative.

Keywords: subalternity, coloniality, neocolonialism, capitalism, sex working, G. C. Spivak, M. Houellebecq, W. Mignolo

Citation suggestion: Vieru, Gabriela, and Bogdan Vișan. "Dublă subordonare. Subalternitate în Platforma lui Michel Houellebecq". *Transilvania*, no. 4 (2023): 45-51.
<https://doi.org/10.51391/trva.2023.04.06>.

Pornind de la instrumentarul teoretic al Subaltern Studies, articolul prezent propune analiza modul în care *celălalt*, în cazul de față referindu-ne la condiția femeii, este reprezentat printr-o dublă subordonare, de rasă și de sex, în cadrul diviziunii sexuale a muncii din actualul sistem neocolonial. Având în vedere conceptualizarea termenului de subalternitate, propunem, în linia lui Walter Mignolo, logica colonialității/ modernității și a dialecticii negative a diferenței *qua* condiție a excluderii și, implicit, a exploatării exclusului. Ceea ce intenționăm este înlăturarea ipotezei conform căreia imperialismul neocolonial, prin impunerea controlului financiar decentralizat asupra statelor subdezvoltate, utilizând mijloace moderne, adâncește condiția subalternului printr-o dublă subordonare, făcând exploatarea și discriminarea acestuia indiscernabile. Subordonarea devine una mediată de retorica modernității, retorică ce disimulează statutul subalternului. Întrebarea legitimă care conectează chestiunea rasei și a sexului este dacă poate subalternul să vorbească, altfel spus, dacă are

nevoie de reprezentare discursivă și din partea cui; G. C. Spivak vine să o adreseze prin răspunsul său critic adus la conversația dintre Michel Foucault și Gilles Deleuze din 1972. Discuția în cauză vizează reconceptualizarea relației dintre domeniul teoriei și al praxisului, dintre funcția intelectualului în reprezentare și clasa muncitoare capabilă/ incapabilă de autoreprezentare politică. Plecând de la întrebarea lui Spivak, subscriem poziției teoreticienei și ne întrebăm dacă subalternul are conștiința împotrivirii sau dacă nu cumva discursul modernității maschează realitatea oprării.

Dacă în prima parte a articolului avem a face cu relația puterii (cu referire la poziția europeanului în raport cu non-europeanul ca agent discriminator și exploator; la intruziunea economică a marilor întreprinderi, ca forțe neocoloniale, în țări periferice) cu rasa și sexul celui supus acesteia, în cea de-a doua parte instrumentalizăm conceptul de subaltern, aplicând în analiza romanul *Platforma* de Michel Houellebecq o perspectivă ce ține seama de rasializare și sexualizare *qua* categorii care,

prin suprapunere și combinare, cresc exponențial gradul oprinării. Romanul oferă ca suport mizei propuse chestiunea turismului și a sex workingului thailandez. În scopul analizei propuse, el prezintă: a) corpul femeii non-europene și starea diviziunii sexuale a muncii, b) bagajul mentalitar eurocentrist al bărbatului alb, c) formele capitaliste de infinitizare a acumulării de capital prin exploatarea femeii într-o țară periferică ca Thailanda. Abordarea romanului pornind de la dubla subalternizare este de natură să indice o cheie de lectură cu privire la ficționalizarea unor realități socioeconomice și politice: politicile turismului sexual și statutul muncitoareii sexualizate ca parte constitutivă a industriei.

În fapt, studiul asupra turismului sexual a luat naștere recent în spațiul occidental, spre finalul anilor '70, iar ceea ce a îngreunat demersurile sociologilor de a scoate din umbră amploarea fenomenului a fost tocmai refuzul politicianilor și al autorităților de a accepta existența socială a acestuia, dată fiind starea de ilegalitate a turismului sexual¹. Recunoașterea industriei în dezvoltare a turismului sexual era considerată în cazul acesta o mișcare de autosabotare a autorităților statului. În alte împrejurimi, totuși, se putea beneficia, prin subterfugii, de pe urma reglementării defectuoase a unor astfel de servicii, mai cu seamă că și acelea încadrate turismului sexual corespund unei piețe de cerere și oferă autorizate de capitalism. Într-un astfel de sistem, capitalul depășește realitățile legale, precum observă și Ellen Wood, discutând relațiile dintre capital și stat național, că „[d]atorită imperativelor economice (de piață) specifice, capitalul e unic în capacitatea de-a ocoli limitele constrângerii directe și de-a trece mult dincolo de granițele autorității politice.”² În funcție de locație, pot apărea diferențe pe piața internațională în ceea ce privește „furnizarea” serviciilor, fapt ce implică dinamici economice în sfera geopolitică internațională³, adică un interes mărit pentru impunerea controlului financiar asupra anumitor spații economice. Sistemul capitalist, în termenii lui Wood, este „dependent de condiții extraeconomice, de cârje politice și juridice”⁴; interesul acumulării de capital și piața cererii pot fi considerate precondiții a existenței industriei turismului sexual.

Una dintre opiniile referitoare la dezvoltarea turismului sexual în Thailanda are în vedere relațiile economice internaționale ale statului stabilite cu Banca Mondială; turismul reprezintă o resursă majoră a economiei thailandeze, astfel că adoptarea unor politici care să permită ocurența turismului sexual s-a arătat a fi o mișcare valoroasă pentru Banca Mondială și pentru guvernul thailandez⁵. Dacă, pe de-o parte, capitalul nu depinde de legile statului, pe de altă parte, acestea îi sunt necesare. Ellen Wood identifică o „contradicție ireductibilă”, afirmând că „[i]mperativele economice ale capitalismului au mereu nevoie de sprijin din partea puterilor extraeconomice de reglementare și constrângere, care trebuie să creeze și să conserve

condițiile de acumulare și să mențină sistemul proprietății capitaliste.”⁶ Deși calcularea aportului economic al fiecărui turist în parte este dificilă, ceea ce ridică probleme în realizarea unor statistici privitoare la capitalul generat de turismul sexual, cercetători afirmă că valoarea pentru economia Thailandei a acestui tip de turism atinge circa 1.3-2.5 procente din GNP⁷. Oferim acest cadru general pentru a evidenția măsura în care este necesar studiul unui roman, având ca fundal regimul tematic al turismului sexual, din perspectiva reprezentării subalternului feminin. Atracția vădită a europeanului pentru exotism nu este o noutate, însă finalitatea și manifestarea acesteia ridică semne de întrebare: cum subordonează sexual și rasial bărbatul femeia și de ce? Devine aceasta doar un obiect corporal, un mijloc al unei descoperiri identitare hedoniste? Ce rol joacă identitatea de sine a femeii în industria sexuală neocolonială?

Colonialitate/ Modernitate/ Subalternitate

Urmând să facem referire în analiza romanul houellebecqian la contextul în care întreprinderile europene funcționează ca puteri neocoloniale în state periferice, precum Thailanda, discutăm în cele ce urmează subalternul ca agent colonial. În siajul lui Mignolo, plecăm de la premisa că există o interdependență între modernitate și colonialitate, astfel încât organizarea socială și viața modernă sunt produse ale influențelor economice, culturale și politice ale statelor dezvoltate asupra celor subdezvoltate. Discursul persuasiv de normalizare a modernității este cel ce pune în lumină dezideratul dezvoltării în spiritul hegemonic european și, deci, vorbim „[...] de o retorică ce promite fericirea – în care oamenii vor să creadă. O retorică ce a transformat o poveste particulară într-un proces universal, global. O retorică ce a reușit să ascundă partea cea mai întunecată a modernității: reproducerea permanentă a *colonialității*.”⁸ A. Quijano vorbește chiar despre o imagine mistificată a pattern-urilor colonizatorului european de elaborare a cunoașterii și a semnificației, care funcționează ca instrument de control sociocultural asupra imaginației celui dominat, și recunoaște cultura europeană drept model cultural universal, în termenii teoreticianului⁹. Normalizarea modernității înseamnă, până într-o anumită măsură, naturalizarea practicilor neocoloniale și a mentalitarului capitalist astfel încât exploatarea să îl afecteze indirect pe *celălalt* în postura de subaltern; „reproducerea permanentă a colonialității”, nemaifiind o evidență, naște o formă de supunere a subalternului în lipsa conștiinței, a cunoașterii și a înțelegerii. Colonialitatea, în accepția lui Quijano, este forma actuală de afirmare a dominației în lume¹⁰. Aceasta funcționează ca un spectru al puterii, ajungând să controleze domeniul economicului, al politicului și al individualului: „[...] conceptul de *colonialitate*, care e sinonimul «matricei

coloniale a puterii», este deja un concept decolonial. Colonialitatea se extinde la toate nivelurile puterii: de la economic și politic la colonialitatea cunoașterii și a ființei (genul, sexualitatea, subiectivitatea și cunoașterea).”

În fapt, logica colonială se ascunde în spatele logicii modernității (o fațetează pe aceasta, am putea spune), sugerează Mignolo, iar subalternul colonial nu este decât o consecință a intervenției modernității în sfera individuală despre care pomeneam: gen, *sexualitate, subiectivitate și cunoaștere*. Totodată, în logica neocolonială dispăre subjugarea directă a celui alt aflat într-un stat subdezvoltat și intră în scenă, precum afirmam mai sus, normalizarea unor moduri de existență moderne ce disimilează reala poziție a subalternului.

Conceptul de „subaltern” a fost propus inițial de către Antonio Gramsci plecând de la legăturile clasei proletare cu burghezia care posedă mijloacele de producție și de exploatare a muncii¹². Mignolo observă că ideea de „clasă subalternă” ține seama de subordonarea proletariatului burgheziei, adică de raportul superior-inferior, exploatator-exploatat, dintre cele două clase în funcție de locul pe care îl ocupă fiecare în mașinaria producției de capital; însă „clasa subalternă” nu se limitează doar la proletariat, ci subîntinde o plajă mai largă a populației, și anume toți aceia pentru care revoluția industrială a însemnat nașterea condițiilor excluderii¹³.

În fapt, subalternul, ca și omul din popor, apar ca agenți „caracterizați de «rezistență» lor în fața „politicii, culturii și istoriei elitei”, iar opoziția acestora cere intervenția minimalizatoare a clasei superioare amenințate, de unde și lupta în vederea ridicării de sub oprimarea elitei; teoreticianul adaugă chiar că, angrenat ca agent în sistemul puterii hegemonice, subalternul își conștientizează condiția de subordonare, de unde și o „conștiință a subalternului” distinctă de „conștiința de clasă”¹⁴. Separarea care se realizează între clasă și subaltern în privința conștiinței ține de distincția dintre rasism și clasism ca operatori care pretind că justifică subordonarea și exploatarea umană. A. Quijano observă că se realizează o trece de la subordonarea prin criterii sociale în anumite forme de colonialism spre o fundamentare de natură biologică și structurală a raportului superior-inferior stabilit între cel ce domină și cel dominat; numește această distribuție a puterii colonialitate a puterii¹⁵. Astfel, atunci când vorbim despre subalternitate și relațiile de putere în interiorul cărora figurează subalternul luăm în considerare diferența colonială: pe de o parte, acele elemente constitutive ale subiectivității rasiale și, pe de altă parte, acele elemente care construiesc rasializarea. Întrucât proiectul decolonialist al lui Mignolo vizează o perspectivă epistemică, acesta recunoaște dimensiunea ontologică a subalternului ca fiind corelată controlului cunoașterii de către clasa superioară, ceea ce înseamnă că stratificarea grupurilor în societatea este reglementată de către elita societății; teoreticianul trage concluzia că

realitatea socială nu are reguli naturale de organizare și funcționare, ci este construită de către conștiința socială a elitei care controlează planul economiei și planul semnificației¹⁶. Altfel spus, subordonarea nu se realizează doar la nivel economic, ci semnificația însăși a subalternului, modul de percepere, de reprezentare la nivelul comunităților umane se află în mâinile elitei. Mignolo găsește în administrarea economică punctul central al controlului, motiv pentru care afirmă că „[p] entru mine, colonialitatea economică e un domeniu al matricei coloniale a puterii, un domeniu care domină toate celelalte domenii.”¹⁷

În ceea ce privește dialectica diferenței negative ce stă la baza dezumanizării subalternului, până în momentul de față ne-am oprit asupra rasei, însă diferența colonială ia în calcul, la modul general, ceea ce Mignolo numește „autoritatea și legitimitatea epistemologiei Eurocentrate”¹⁸, adică și mărcile religioase (inferioritatea non-creștinului), și cele lingvistice (inferioritatea celui care nu vorbește o limbă europeană). Ca agent colonial, subalternul este privat de cunoaștere și de înțelegere, a înțelege și a fi înțeles, motiv pentru care asupra lui se exercită mai multe forme de prosciere: discriminare și marginalizare de natură socială, culturală, religioasă, lingvistică, dar și de natură economică (prin exploatare muncii subplătite) și politică (prin lipsa de reglementare a unor drepturilor, prin reducerea la tăcere și prin eliminarea capacității de reprezentare). Modernitatea a generat modele de impus (modele de organizare socială și de viață, modelul fiziologic al bărbatului alb european, modelul economic capitalist ș.a.), iar colonialitatea a acționat prin impunerea de modele, fiind „constitutivă modernității în sensul că modernitatea nu putea exista fără colonialitate”¹⁹. Chestiunea subalternului, însă, devine și mai dificilă atunci când elementului rasial i se alătură, ba chiar suprapune, și unul sexual: cum poziționăm corpul feminin în logica subalternității? Poate femeia non-europeană să se autoreprezintă în fața mașinării neocoloniale de europenizare, de marginalizare și de exploatare sau este condamnată ea tăcerii și supunerii? Este femeia insuficient reprezentată sau reprezentabilă în narațiunea modului de producție? Pornind de la contribuțiile criticismului radical poststructuralist la G. Deleuze și M. Foucault, G. C. Spivak propune o critică dezbaterii dintre cei doi din jurul relației teorie-praxis, chestiunii puterii/dorinței/ interesului și reprezentării proletariatului sau imposibilității de a (mai) fi reprezentat.

Teoreticiană argumentează că cei doi filosofi, de-a lungul demersului de a critica subiectul suveran, construiesc „Subiectul” și ignoră atât chestiunea ideologiei în conceptualizarea unei teorii a interesului, cât și diviziunea internațională a muncii (poziția intelectualului, a burgheziei indigene și a acelor care scapă sferei unei posibile alianțe, de pildă femeile) când vine vorba despre potențialul de reprezentare și

de reprezentabilitate a clasei muncitoare. Una dintre problemele articulării deleuziene a producției de teorie ca practică este că anihilează reprezentarea²⁰: dacă nu mai există reprezentare, atunci teoria este acțiune în sine corelată acțiunii practice. În acest context, G. C. Spivak, de pe poziții deconstructiviste, ia seama de binomul reprezentării: reprezentare ca formă de a vorbi în numele cuiva și re-representare ca potențial de autosugestie a unei condiții. Teoreticiana pune problema, examinând apelul lui Deleuze la non-reprezentare, în termenii de cei care acționează și luptă, dar nu pot vorbi (clasa subalternului), în opoziție cu cei care și acționează, și vorbesc (clasa intelectualului)²¹. În fapt, subalternul nu are decât de suferit de pe urma posturării poziției intelectualului neimplicat, iar atunci când ne referim la figura subalternului ca femeie, care nu poate vorbi și, implicit, nu poate fi auzită, nu numai că întâlnim dezavuarea auto-reprezentării, adică imposibilitatea unei lupte conștiente cu sferele puterii, ci condiționarea prin rasializare și sexualizare. Spivak ne aduce față în față cu realitatea *de facto* a condiției dezumanizate a femeii din lumea a treia. Precum anunțam, urmărim să depășim întrebarea lui Spivak privitoare la posibilitatea de a vorbi a subalternului, deoarece considerăm mai degrabă că mașinaria modernității s-a implantat în așa măsură în viața celui subordonat încât se prevede necesitatea de-naturalizării logicii și practicilor moderne/ coloniale. Abia când se poate reda evidența exploatării și, implicit, conștiința faptului, se poate vorbi în numele subalternului. Păstrăm perspectiva conform căreia subordonarea devine pentru subaltern una indiscernabilă atunci când nu mai este vădită, contextul neocolonial și modernitatea fiind caracteristice unei retorici ce caută să ascundă exploatarea.

Platforma. Platformă de rasializare și sexualizare

În cele ce urmează extindem discuția dublei subalternității a corpului feminin, corp care corespunde femeii însăși (ținând seama de afirmația lui David Le Breton conform căreia fără „corpul care să-i dea un chip, omul nu ar exista”²²). Romanul *Platforma* al lui Michel Houellebecq, pe care îl avem în vedere în acest sens, deschide un context neocolonial în care sistemul capitalist angrenează tertipurile turismului sexual de pe urma căruia subalternul-femeie din Thailanda este simultan beneficiar și exploatat. Nici exploatarea și nici consecințele acesteia nu sunt direct vizibile. Prin propunerea romanului, valorizăm și discuția contextualizantă despre realitățile turismului sexual în lumea thailandeză și relațiile acesteia cu lumea întreprinderilor europene.

Dincolo de mizele filosofice și politice întreținute de Houellebecq, intriga cărții se oprește mai ales la succesul sau eșecul clubului de turism patronat de personajul Jean-Yves și de mâna lui dreaptă, Valérie. Antrenate

conștient în jocurile capitalismului orientat spre obținerea de profit prin orice mijloace²³, personajele, sugerează autorul, pun la cale o nouă atracție pentru europeanul modern în resorturile turistice pe care le girează, anume turismul sexual în care lucrează fetele thailandeze: „- Chiar vrei să găsești o formulă nouă care să-ți salveze hotelurile-club?/- Firește, de asta sunt aici./ - Ei bine, oferă un club în care oamenii să poată regula.”²⁴ Fără a lua în calcul riscurile reale care pot surveni în cazul în care autohtonii ar descoperi afacerea sau în care militantismul feminist ar interveni în „joc”, cu toate că Valérie punctează două dintre ele („Sistemul tău nu se prea potrivește la țările musulmane”²⁵ și „Ce mă sperie puțin e reacția feministelor”²⁶), se pun bazele unui turism sexual de amploare în țări subdezvoltate (Thailandă, Cuba sau țări din continentul african). Observăm, astfel, apariția subtilă a elementului european exploator în spațiul lumii a treia, element specific neocolonial. Din acest punct, succesul nu a întârziat să apară; tot mai mulți clienți s-au declarat mulțumiți, drept care luarea de atitudine în fața obiectivizării și sexualizării corpului femeiesc nu a fost necesară. Întrebările firești care se desprind în urma unui astfel de demers se îndreaptă către contextul care a favorizat practica: avem a face cu o nevoie venită din ambele părți, altfel spus de o cerere-ofertă, după cum o numește naratorul? Dacă da, care sunt cauzele care au condus către comodificarea radicală a trupului și care îi vor fi urmările? Pentru a răspunde la aceste problematice, vom avea în vedere punctual câteva afirmații cheie din roman. Într-o secvență din roman se precizează: „Așadar, am continuat, de-o parte sînt milioane de occidentali care au totul, dar nu mai reușesc să găsească satisfacție sexuală: caută, caută întruna, dar nu găsesc nimic și sînt nefericiți. De cealaltă parte, sînt milioane de indivizi care nu au nimic, care mor de foame, care mor tineri și care nu mai au de vîndut decât trupul și o sexualitate intactă. Nu-i greu de înțeles, e chiar foarte simplu: este o situație de schimb ideală.”²⁷ Practic, ce realizează Houellebecq este contextualizarea „deficiențelor” sociale instaurate odată cu impunerea modelului capitalist, acolo unde împlinirea și satisfacerea economică țin locul, până la un anumit punct, împlinirii și satisfacerii sexuale. Odată cu intrarea în circuitul politico-economic, asistăm la o oarecare pierdere a competențelor primare generatoare de „plaisir” (acestea pot fi atât socio-culturale, cât și sexuale). Indivizii ficționalizați de autorul nostru fac parte adesea dintr-o tipologie fadă, dezumanizată și revoltată: omul construit de modernitate. Însă, de cealaltă parte, și colonialitatea își contruiește omul prin logica modernității și vedem cum thailandezele preiau elemente din mentalitarul capitalist occidental. Revolta se cristalizează odată cu momentul conștientizării insuficienței economice în plan personal, aici infiltrându-se teoria personajului Michel privitoare la soluția oferită acestor indivizi prin resorturile exotice: „Aproape toate mesele erau ocupate

de cupluri formate dintr-o thailandeză și un occidental - cei mai mulți păreau californieni [...], văzându-i pe toți acei tineri anglo-saxoni, exemplare perfecte și pline de viitor, am înțeles în ce măsură turismul sexual era viitorul lumii. La masa vecină, două thailandeze de vreo treizeci de ani, cu forme generoase, flecăreau cu însuflețire; în fața lor, doi tineri englezi rași în cap, cu un look de ocași postmoderni, își înghițeau cu noduri berea, fără să scoată o vorbă. [...] Pe scurt, lumea bogată sau înstărită era acolo, răspundea prezent la eterna, irezistibilă chemare [...]”²⁸. La o lectură superficială, peisajul pare perfect normal: femei și bărbați socializând, schimbând povești din vest cu cele din est. Totuși, orânduirea de puteri este vădită: atitudinea superioară garantată de confortul financiar, mai ales că bărbații anglo-saxoni își înghițeau „cu noduri” berea, în timp ce thailandezele „flecăreau cu însuflețire”. Perspectiva masculină a autorului ni se dezvăluie în acest context: bărbații poartă rolul de agenți financiari, iar femeile sunt reduse la corpul lor. Ce trebuie să aducem numaidecât în discuție aici este *puterea financiară*, o ramificație rizomatică a puterii disciplinare descrise de Michel Foucault care, în cazul nostru, se concretizează prin aplicarea non-intermitentă a forțelor unor agenți sociali, a unor corpuri individuale, către alți agenți sociali situați ierarhic în dedesubtul primilor. Anglo-saxonii *își permit*, deci, să manifesteze o atitudine zeflemitoare, în timp ce femeile thailandeze trebuie să o accepte cu supunere. În realitate, dominația despre care vorbim ar putea atinge cote alarmante, finalizându-se cu diferite forme de agresiuni. În ceea ce privește dubla subordonare, rasială și sexuală, de la care am pornit, ea se poate identifica cel mai bine în pasajele următoare: „În plus, începea să-mi placă numărul 47, o thailandeză delicată, subțire, chiar slăbuță, dar cu buzele pline și un aer simpatic; purta o minijupă și ciorapi negri.”²⁹ Corpul femeii orientale ajunge să fie doar un număr ce poate intra în posesia bărbatului: un produs. Avem în vedere ideea *corpului-specie*³⁰, concept foucauldian, folosit în sensul extensiei disciplinelor ce se ocupau cu politizarea vieții la nivel de corp, și noul statut de *om-vietate*: biopolitica nu mai acționează prin procesul descompunerii unităților, ne sugerează Michel Foucault, ci prin regruparea lor în mase, iar mai apoi în populații, de aici născându-se conceptul de *corp-multiplu*³¹ ce resemantizează discuțiile din jurul trupului, privit acum drept non-cuantificabil și cu potențial numeric infinit. Întorcându-ne la fragmentul din *Platforma* lui Houellebecq, el ilustrează cum anume acționează astfel de regresii și suprimări identitare. După ce ia contact cu *numărul 47*, se notează următoarele: „Am aflat că avea treizeci și doi de ani. Nu-i plăcea munca asta, dar bărbatul o părăsise lăsând-o cu doi copii. - Bad man, a spus ea. Thai men, bad men. Am întrebat-o dacă avea prietene printre celelalte fete. Nu prea; majoritatea erau tinere și fără minte, cheltuiau tot pe haine și parfumuri. Ea nu era așa, era serioasă, pune banii în bancă. Peste câțiva ani va putea să renunțe, să se

întoarce în satul ei; părinții erau bătrâni, aveau nevoie de ajutor.”³² Totodată, și diferența colonială ne este subliniată din cuvintele fetei numerotate. Pe de o parte, adaptarea lingvistică impusă în vederea relaționării cu clienții produce o hibridizare culturală, dar nu doar atât: chiar și o subordonare, întrucât limba sa nu se ridică la standardele generale. Faptul că „majoritatea erau tinere și fără minte” ne ilustrează condiția subalternului ca femeie căreia îi este blocată posibilitatea cunoașterii (și înțelegerii schimbului de capital: nu conștientizează comodificarea propriului corp), astfel încât să poată fi supusă intereselor întreprinderilor care girează turismul sexual. Femeia subaltern se supune în fapt și beneficiază de pe urma turismului sexual, deși costul este tocmai deplasarea dinspre condiția umană înspre condiția strict corporală, sexualizată. Logica supunerii nu este, în cazul de față, una care impune oprimare, ci mobilizarea și manevrarea unor interese: femeile thailandeze au nevoie de bani, industria turismului sexual de angajate care să presteze servicii turiștilor, iar clienții de corpuri asupra cărora să își proiecteze intențiile hedoniste. În fapt, capitalul, în cazul de față, face din femeie „un subaltern inconștient”, tocmai pentru că lasă impresia unui schimb valoric legitim.

Întorcându-ne asupra corpului femeii, observăm că „[î]n schimb, criteriile opțiunii sexuale erau extrem de simple: tinerețe și frumusețe fizică, atâta tot. Aceste calități aveau, desigur, un preț, dar nu un preț infinit. Situația era diferită în secolele precedente, când sexualitatea era legată în primul rând de reproducere. Pentru a menține valoarea genetică a speciei, omenirea trebuia să țină cont de criteriile de sănătate, forță, tinerețe, vigoare fizică - frumusețea fiind doar o sinteză practică a lor. Azi, situația se schimbă: frumusețea își menține întreaga valoare, însă era o valoare negociabilă, narcisistă.”³³ Acesta nu se mai încadrează în mijloacele de producție a capitalului prin reproducere ci, din contră, prin sexualizarea excesivă, motiv pentru care frumusețea este caracteristica productivă care stă la baza atracției. Chiar naratorul mărturisește că în turismul sexual găsește avantaje: „European înstărit, puteam cumpăra la un preț mic, din alte țări, hrană, servicii și femei; european decadent, conștient de moartea mea apropiată și ajuns la un egoism deplin, nu vedeam nici un motiv ca să-mi refuz aceste avantaje.”³⁴ De-o parte, fundalul necolonial permite europeanului să investească mai puțin capital în plăcerile sale, referindu-ne la servicii sexuale, iar de cealaltă, exploatează condiția femeii subaltern pregătită, în penuria în care se găsește, să își vândă corpul la un preț cât mai mic. Totodată, interesant în proza lui Houellebecq este că subalternul ca femeie nu reacționează, ci se complăce, ceea ce ne aduce înapoi în fața considerațiilor lui Mignolo despre modernitate și colonialitate, mai cu seamă că este vorba despre ștergerea urmelor dialecticii exploatat-exploatator (femeia din industria turismului sexual nu poate ști gradul în care

este exploatată în măsura în care primește un venit despre care, la fel, nu poate ști dacă echivalează vinderii corpului său) și despre un tip specific mentalitar al modernității impus prin colonialitate – ceea ce numeam naturalizarea retoricii modernității.

În loc de concluzii, amintim că romanul abordează chestiunea turismului în care identificăm prezența femeii ca subaltern sexual și, în același timp, ca subaltern fetișizat rasial; acesta exemplifică mentalitarul modern al europeanului în relație cu producția capitalistă neocolonială și în relație cu acel *celălalt* al lumii a treia. Cum Michel Houellebecq mizează pe duplicitate, romanul este mai degrabă imposibil de confiscat ideologic: pe de-o parte, prezintă stigma rasială și

sexuală și, pe de altă parte, ilustrează subalternul inconștient de poziția lui de exploatat, beneficiind de pe urma muncii sale. Împletirea celor două condiții de discriminare face din subaltern un agent cu deficiențe de reprezentare sau chiar de reprezentabilitate. Luând în calcul că exploatarea și discriminarea subalternului devin indiscernabile atunci când acesta este ținut departe de cunoaștere și oprindu-ne asupra dublei subordonări, rasiale și sexuale, și asupra diviziunii sexuale a muncii în sistemul capitalist, concluzionăm că reprezentarea femeii muncitoare non-europene în industria sex workingului vine la pachet cu ștergerea, naturalizată în context neocolonial, a dialecticii de tipul inferior-superior/ exploatat-exploatator.

Note

1. Chris Ryan, C. Michael Hall, *Sex Tourism: marginal people and liminalities* (Londra: Routledge, 2001), xi.
2. Ellen Meiksins Wood, *Originea capitalismului: o perspectivă mai largă*, traducere de Veronica Ioana Lazăr (Cluj-Napoca: Tact, 2015), 263.
3. Ryan, Hall, *Sex Tourism*, xi.
4. Ellen Meiksins Wood, *Originea*, 264.
5. Ryan, Hall, *Sex Tourism*, 11.
6. Meiksins Wood, *Originea*, 263.
7. Ryan, Hall, *Sex Tourism*, 28.
8. Walter Mignolo, *Dezobediința epistemică: retorica modernității, logica colonialității și gramatica decolonialității*, traducere de Ovidiu Țichindeleanu (Cluj-Napoca: Idea Design & Print, 2015), 17.
9. Anibal Quijano, "Coloniality and Modernity/Rationality", *Cultural Studies* 21, nr. 2-3 (2007), 169.
10. Ibid., 170.
11. Mignolo, *Dezobediința epistemică*, 19.
12. vezi Walter G. Mignolo, "On Subaltern and Other Agencies", *Postcolonial Studies* 8, nr. 4 (2005).
13. Mignolo, "On Subaltern", 381.
14. Ibid., 382.
15. Quijano, "Coloniality", 171.
16. Mignolo, "On subaltern", 383.
17. Mignolo, *Dezobediința epistemică*, 67.
18. Mignolo, "On subaltern", 386.
19. Mignolo, *Dezobediința epistemică*, 61.
20. Michel Foucault, *Language, Counter-memory, Practice: Selected Essays and Interviews*, ed. Donald F. Bouchard, trad. Donald F. Bouchard, Sherry Simon (New York: Cornell University Press, 1977), 206-207.
21. Gayatri Chakravorty Spivak, "Can the Subaltern Speak?", în *Colonial Discourse and Post-Colonial Theory: A Reader*, ed. Patrick Williams, Laura Chrisman (New York: Columbia University Press, 1994), 70.
22. David Le Breton, *Antropologia corpului și modernitatea*, trad. Doina Lică (Timișoara: Editura Amarcord, 2002), 5.
23. „– Dar foarte repede va trebui să găsim altceva./ – De ce? De ce nu vă opriți?/ – Pentru că asta e regula jocului. Dacă Jean-Yves ar fi aici, ți-ar spune că ăsta-i principiul capitalismului: dacă nu înaintezi, ești mort. [...] – Și asta nu se termină niciodată?/ – Nu cred, Michel, sunt bine plătită în cadrul unui sistem pe care-l cunosc; am acceptat regula jocului.” Michel Houellebecq, *Platforma*, trad. Emanoil Marcu (Iași: Polirom, 2011), 157.
24. Ibid., 191.
25. Ibid., 193.
26. Ibid., 196.
27. Ibid., 192-193.
28. Ibid., 87-88.
29. Ibid., 90.
30. Michel Foucault, *Istoria sexualității*, trad. Beatrice Stanciu și Alexandru Onete (Timișoara: Editura de Vest, 1995), 77.

31. Michel Foucault, „Trebuie să apărăm societatea”, trad. Bogdan Ghiu (Cluj-Napoca: Idea Design & Print, 2009), 193.
32. Houellebecq, *Platforma*, 96.
33. Ibid., 234.
34. Ibid., 235.

Bibliography

- Foucault, Michel. *Language, Counter-memory, Practice. Selected Essays and Interviews*. Edited with an Introduction by Donald F. Bouchard. Translated by Donald F. Bouchard and Sherry Simon. New York: Cornell University Press, 1977.
- Foucault, Michel. *Istoria sexualității* [History of Sexuality]. Translated by Beatrice Stanciu and Alexandru Onete. Timișoara: Editura de Vest, 1995.
- Foucault, Michel. *Trebuie să apărăm societatea* [Society Must Be Defended]. Translated by Bogdan Ghiu. Cluj-Napoca: Idea Design & Print, 2009.
- Houellebecq, Michel. *Platforma* [Platform]. Translated by Emanoil Marcu. Iași: Polirom, 2011.
- Le Breton, David. *Antropologia corpului și modernitatea* [Anthropology of the Body and Modernity]. Translated by Doina Lică. Timișoara: Amarcord, 2002.
- Mignolo, Walter. *Dezobediința epistemică: retorica modernității, logica colonialității și gramatica decolonialității* [Epistemic Disobedience]. Translated by Ovidiu Țichindeleanu. Cluj-Napoca: Idea Design & Print, 2015.
- Mignolo, Walter. “On Subalterns and Other Agencies.” In *Postcolonial Studies* 8, no. 4 (2005): 381-407. <http://dx.doi.org/10.1080/13688790500375082>.
- Quijano, Anibal. “Coloniality and Modernity/Rationality.” *Cultural Studies* 21, no. 2-3 (2007): 168-78. <https://doi.org/10.1080/09502380601164353>.
- Ryan, Chris, and C. Michael Hal. *Sex Tourism: Marginal People and Liminalities*. London: Routledge, 2001.
- Spivak, Gayatri Chakravorty. “Can the Subaltern Speak?.” In *Colonial Discourse and Post-Colonial Theory: A Reader*, edited by Patrick Williams and Laura Chrisman. New York: Columbia University Press, 1994.
- Wood, Ellen Meiksins. *Originea capitalismului: o perspectivă mai largă* [The Origin of Capitalism]. Translated by Veronica Ioana Lazăr. Cluj-Napoca: Tact, 2015.